



# At være afmægtig

## Nutidens okular<sup>1</sup>

ved Christine Gruwez

f. 1942 i Belgien. Har studeret filosofi, klassisk filologi, iranistik og waldorfpædagogik. Hun arbejder internationalt med seminarer og publikationer.

Fra das Goetheanum nr.11 - 2022. Oversættelse Kirsten Foged

*En bølge af dyb afmagt drager igennem verden. Det hedder sig, at det ufattelige er sket. Vi er lamslåede. Hvad betyder det at være et menneske af sin tid og at forholde sig til nutidens hændelser på en ikke teleskopisk måde men med et blik for levende sammenhænge?*

Tidsskriftet "Die Zeit" har d. 02. 03. 2022 på forsiden overskriften: "Hvordan kan vi hjælpe"? Det synes ikke at være til at bære udelukkende at være tilskuere. Men hvordan kan vi hjælpe? Hjælper våbenleverancer? Hjælper sanktioner? Hvad betyder "at hjælpe"? Selvfølgelig skal vi hjælpe. Vi oplever en imponerende solidaritet, men situationen bliver stadig mere fastlåst. Det bliver hele tiden vanskeligere at finde en åbning, som kan skabe en forandring af situationen.

Analysen og kommentarer kommer i en lind strøm. Man klamrer sig til én fortolkning, indtil man overvældes af kompleksiteten i det hele. Umiddelbart under overskriften: "Hvordan kan vi hjælpe" står der i den første leder i "Die Zeit": "Hvordan kan vi beskytte os"?

På dette sted begynder erfaringen af afmagt. Denne følelse borer sig dybt ind i sjælen, den bliver til en af de dybeste og mest fundamentale erfaringer, som et menneske kan opleve. Kun erfaringen af kærlighed har en lignende signatur. Disse erfaringer er så indgribende, at de kan opleves som en total besættelse, som ikke lader nogen udvej åben. I afmagten vinder angst og håbløshed overhånd. Man føler sig fuldstændig lammet. Man kan ikke trække sig væk fra afmagten, for - et tilbage - findes ikke mere, og samtidig ser det ud, som om der heller ikke findes - et fremad. Hvad bærer, når intet mere bærer? Hvem bærer mig?

### Bevidsthedssjælens okular

Christiaan Huygen (1629-1695) var en af den nyere tids største videnskabsmænd. Han levede i en politisk yderst urolig epoke med store omvæltninger, hvor - som han skriver - "mennesker var forelskede i sine ideer" og ville gøre deres "ejendomsret" til disse ideer gældende. Ikke en idé's indhold, men hvem, der havde tænkt den, blev stadig vigtigere. Tid og rum blev målt op, landkort tegnet stadig nøjagtigere, der blev trukket grænser over land og over have. Himmelen og jord blev inddelt.

Huygens, som både var matematiker og opfinder, opdagede bl.a. Saturns ringe og dens måne Titan. Denne opdagelse gjorde han takket være sit okular - et system, som var bygget af to linser - som kunne bruges til forstørrelser i teleskoper og mikroskoper. På denne måde kunne han se det, som han

ikke selv kunne komme tæt på. Ganske vist sådan, at han isolerede tingene fra deres levende sammenhæng, fra helheden. Hans okular rettede sig i grunden imod øjet og ikke imod stjernehimlen... Han kunne rive det ud af sin sammenhæng, som betragteren måtte ønske. Okularet bliver til øje, (oculus). Huygens havde i sin linse trukket billedet af Saturn nærmere, end det nogensinde tidligere havde været muligt, men man mistede i det øjeblik det menneskelige perspektiv såvel til stjernehimlen, som til medmenneskene. Det, som han så, så han alene. Og de videnskabelige resultater, som han kunne opnå derved, tilegnede han sig. De blev til hans "ejendom", blev signeret af ham og fik hans navn: "det Huygenske okular", sådan som det var almindeligt i hans samtid.

Noget af det, der karakteriserer nutidens bevidsthed, er den begyndende uformåen og manglende evne til at kunne sætte sig i den "andens" sted. Ikke bare den anden som medmenneske, men også alt det, vi kalder "verden" og "natur". Alt det, som i enhver af os opleves som forskelligt fra os selv. Den andens eller det andets forskellighed kan godt nok iagttages og sanses, men vi bliver stående "udenfor døren". Det er en uformåen, som ikke lader os erfare en situation indefra, ikke lader os erfare situationen i dens sammenhæng. Også selvom vi forstår og indser en kendsgerning, er vi ikke inden i den. Enhver situation opstår ud fra indbyrdes forhold i en kæde af hændelser og af kendsgerninger, som allerede er sket. Derfor har alle hændelser til trods for forskelligheder det til fælles, at de allerede er sket. De kommer fra fortiden. Deres sammenhængende, levende forbindelse til hinanden er ikke længere virksom.

Det borgerlige selskab har haft for vane at benytte en kikkert ved teater- og operabesøg for at kunne trække en skuespiller eller sanger tættere på, og derved for et øjeblik få vedkommende for sig selv. Det kan man se som et charmerende karaktertræk fra en bestemt tid, men man kan ved nærmere eftersyn også se det som et tydeligt eksempel på, hvordan vi har forskudt vores bevidsthed i forhold til omverdenen. Meget ofte oplever vi hændelser på skærmen eller på scenen, uden at vi umiddelbart har mulighed for at gribe ind. Alt afhængig af omstændighederne forandrer vi vores tænkning, vores følelser eller viljesliv på en måde,

så vi rykker det, som vi ser tættere på eller længere væk - vi zoomer ind eller ud. Eller vi tilføjer en vilkårlig forgrund eller gør noget andet til baggrund. Først i krisetider, sådan som vi oplever dem nu, bliver det tydeligt for os. Et eksempel kunne være rapportager. Her bliver det helt tydeligt. Enhver kendsgerning bliver i det øjeblik, hvor den meddeles, til et løsrevet, forstørret billede af en bestemt hændelse, adskilt fra sin større sammenhæng. Der opstår derved et bevidstheds-okular. Fordi øjeblikket er faldet ud af sammenhængen, kan vi forstørre det og omvendt, fordi vi forstørrer det, mister det den levende forbindelse til helheden. På den måde bliver vi tilskuere til vor egen tid. Vi er udenfor tidens begivenheder ikke indeni. Det er et skridt i den nuværende bevidsthedsudvikling.

### Men vi er dømt til at være tilskuere

Fordi den nærhed til et andet menneske, som vi længes efter, viser sig ikke at være en åbenbar selvfølge, forsøger vi at hente den anden tættere på. Og nøjagtig på samme måde som ved et okular, udvælger vi et enkelt element ud af helheden, og forstørrer dette.

Sådanne "forstørrelser" finder man uendeligt mange af på de sociale medier fra Tik-Tok til Instagram.

Selvom disse elementer kan være reale nok, er de stadig adskilt fra en større helhed ofte også adskilt fra deres levende sammenhæng.

At skelne imellem, hvad der er sandt, og hvad der er usandt, reelt eller fake, så vigtigt som dette er, er det ikke det eneste, der er svært. Det kan være endnu sværere at skelne imellem, hvad der er indenfor, og hvad der er uden for en sammenhæng. Og da et øjebliksbillede af et bestemt, forstørret udsnit ofte virker beroligende og tilsvarende vores umiddelbare behov for kontrol, viger vi ofte tilbage for at se på den helhed, som udsnittet er en del af.

### Den første kærlighed

Ethvert menneske kommer til verden med et jeg-båret potentiale: Evnen til den første kærlighed. Denne kærlighed er ren begyndelse, det betyder, at den endnu ikke har hverken objekt eller retning. Den har heller ikke nogen årsag. Den er umiddelbar: både sit eget væsens kilde og virkeliggørelse. Den første kærlighed viser sig i opmærksomhed som intention, som så udvikler sig videre og bliver til kærlighedsevne. I det helt lille barn viser den sig som barnets betingelsesløse åbenhed overfor alt, som kommer det i møde. Allerede derved adskiller denne første kærlighed sig fra alle kommende udøvelser af dette potentiale. Hvilket dog ikke betyder, at det kun kan ske en gang.

Thi begyndelsen er en ren sætten - i - bevægelse af dette potentiale, som først, imens den er i bevægelse, kan og vil finde sin bestemmelse. Den er hver gang begyndelse og ny. Det afhænger af, hvordan opmærksomhed bliver udøvet. Opmærksomhed er hengivenhedens kraft, som udfolder sig, uden på forhånd at vide eller forvente, hvad der vil komme denne hengivelse i møde.

Ingen har fremstillet og levet denne evne til ren opmærksomhed så indsigtfuldt som Simone Weil. Båret af en ubetinget medmenneskelighed har hun aldrig opgivet at komme på sporet af den oprindelige kilde til al menneskelig skaberkraft også hos sig selv.

I "Schwerkraft und Gnade" skriver hun: "Den skabende evne i mennesket udspringer af den højeste opmærksomhed, og den højeste opmærksomhed vil altid være en religiøs. Hvor meget en tidsalder kan frembringe af skabende genialitet, er i højeste grad proportional med graden og intensiteten af opmærksomhed, det betyder altså, hvor meget autentisk religion en tidsalder fremviser". Og hun fortsætter: "Den fuldstændig rensede og rene opmærksomhed er bøn." <sup>2</sup>

I et lille skrift: "Was heisst: Zeitgenosse?" / Hvad vil det sige at være samtidig? - skriver den italienske filosof Giorgio Agamben følgende. "Samtidig er den, som ikke lader sig blænde af sin tids lys, men er i stand til også at omfatte det skyggeagtige i sin tid. .... Den, som kan betragte mørket i sin samtid som et anliggende, der har med ham selv at gøre som noget, der taler til ham meget mere end det før omtalte lys, og som ganske særligt kommer ham ved. Den, som vender sit ansigt, sin opmærksomhed imod det bundt af mørke, som fremgår af den egne tid, er en samtidig"<sup>3</sup>. I dette skrift, som er fra hans studieår ved universitetet i Venedig, opfordrer Agamben til at møde mørket ansigt til ansigt, til at vende sin interesse og opmærksomhed imod mørket for at det lys, som er blevet spredt i mørket og brydes der, ikke blive opgivet. Allerede ved at man vender sin opmærksomhed imod mørket, får lyset en chance for en ny begyndelse. En ny begyndelse betyder at samle sig og genfinde kontakten til sin kilde til sin oprindelse, og - som var det første gang- skabe sig ny.

Det, som Agamben fremstiller, er en radikal anderledes synsvinkel, som man på en hel anden måde kan finde hos Rudolf Steiner som en blikændring fra fakta til symptom fra det skabte til det, som er i sin vorden.

"Vi ved fra tidligere foredrag, som jeg har holdt om lignende emner, at set ud fra et åndsvidenskabeligt perspektiv må det, som man almindeligvis kalder historie, ses på en anderledes måde i en symptomatologi. Det betyder, set ud fra det synspunkt, som jeg her henviser til, at det, som man normalt modtager som historieundervisning, de optegnelser som bliver meddelt i det, som i skolen bliver kaldt historie, de skal ikke ses på som det virkelig betydningsfulde i menneskeheden udviklingsgang. Man skulle kun betragte det som symptomer, som på sin vis finder sted på overfladen, og som man må se igennem for i hændelsernes dybere lag at afsløre, hvad egentlig i virkeligheden er ved at ske i menneskeheden.

Medens almindeligvis historien ser på de såkaldte historiske hændelser i deres absolutthed, skal det, som man kalder

historiske hændelser her kun forstås som noget, som blot afslører en dybere underliggende sand virkelighed, og hvis man ser rigtigt på det, så åbenbares den sande virkelighed.”<sup>4</sup> Det, som her af Rudolf Steiner bliver betegnet som historiske hændelser - hver hændelse som en, der er faldet ud af sin sammenhæng - skulle forvandle sig ved et ændret perspektiv, ved hjælp af hvilket virkeligheden om menneskeheden tilblivelse kan afsløre sig. Det handler om at vende blikretningen om i den betydning, at ethvert blik på det, som er i sin vorden, samtidig er en ny begyndelse. Det, som er i sin vorden, kan i følge sit væsens natur ikke blive forstørret, kan ikke blive forstørret ud af sin sammenhæng. Enhver forstørrelse ville fordreje og forvrænge det vordende, ja, bringe det til stilstand. Med blikket rettet imod det, der er ved at blive til, kan man ikke afsondre sig eller adskille sig fra.

### Den anden kærlighed

At opdage hos sig selv tendensen til at afsondre sig, at isolere sig, det er det første skridt på vejen fra at være tilskuer til at blive samtidig, det første skridt til et tidsfællesskab. Den første kærlighed, som jeg kom til verden med, åbner muligheden for helt at erkende denne anderledes tendens til at afsondre sig. Det er erkendelsen af det onde, thi det ondes væsen er afsondring at adskille sig fra en levende sammenhæng. Det onde, for så vidt som det viser sig som kendsgerning og tildragelse, er der stadig. Ved dette vågner jeg op. Jeg kan stadig iagttage det derude, men det, som nu åbner sig for mig, er, at jeg erkender, at jeg selv bærer muligheden i mig til enhver form for ondskab. Her taler Rudolf Steiner om ”tilbøjelighed” og om ”indvielse i det ondes mysterium”: Der findes ikke en forbrydelse i verden, som et menneske af den femte efteratlantiske tid ikke i sin underbevidsthed har tilbøjelighed til. Om denne tilbøjelighed til det onde i det ene eller det andet tilfælde, fører til en ond handling, det afhænger af helt andre forhold end af selve tilbøjeligheden.<sup>5</sup>

Hvordan kan jeg erkende denne tilbøjelighed i mig? Er jeg i stand til det? Thi at erkende det onde som ”tilbøjelighed”

i mig selv er ikke det samme som at se virkningerne af det onde udenfor mig selv. Det er et møde, et møde, som kun kan finde sted i mig. Jeg er det eneste menneske, som kan få det til at ske. Og for at mødet kan ske, behøver jeg et rum, et indre rum, som kun jeg selv kan skabe. Det er et rum, hvor jeg kan lytte, og hvor der kan opstå resonans. På samme tid er det det rum i mig, hvor afmagten har stoppet mig, hvor jeg ikke kunne komme videre. Men idet jeg har vendt blikretningen om, åbner dette rum sig igen. Det uudholdelige forbliver uudholdeligt, og jeg kan stadig ikke bære det. Men jeg kan forblive vågen, være der, om det end kun er for et kort øjeblik.

I dette øjeblik, hvor jeg anerkender, at det onde er i mig, oplever jeg vor tids nød. Jeg bliver indviet i tidshændelsernes væsen, og dette væsen bærer det ondes signatur. Nu står jeg overfor tidshændelserne ansigt til ansigt. Uden okular imellem os. Den akutte og kroniske nød, som jeg mærkede som tilskuer, er ikke mere kun min egen, men den er tidens nød. Jeg når ikke kun til denne erkendelse, men den finder sted i mig. Den bliver sand/autentisk.

Denne erfaring af at være afmægtig, i hvilken jeg ikke kunne og ikke kan bære mig selv, har gjort mig i stand til at optage og bære andet end mig selv. Isolation og afsondretthed er for et øjeblik ophævet. Jeg bliver til medbærer, jeg bevidner min tid og andre bærer mig.

*Den anden kærlighed begynder her: ”Die Lieb’ ist frey gegeben, Und keine trennung mehr.”/Kærligheden er givet fri, og ingen adskillelse mere. (Novalis)*

*Noter:*

1) Okular = linse. 2) S. Weil, *Schwerkraft und Gnade, oversat fra fransk. Matthes & Seitz, Berlin 2021*, 127-129. 3) Giorgio Agamben, *Qu'est-ce que le contemporain? Rivage Poches, Petite Bibliothèque 2008.*

4) Rudolf Steiner, *Das Heraufkommen des Bewusstseins-impulses*, 18. okt 1918, Dornach, GA 185. 5) Rudolf Steiner, 26 okt, 1918, *Geschichtliche symptomatologie*, GA 185.

Når du ser noget ondt i verden, så sig ikke: Her er noget ondt, altså ufuldkomment, men spørg: Hvorledes kan jeg udvikle mig op til den erkendelse at dette onde i en højere sammenhæng af den visdom, som råder i kosmos, bliver forvandlet til noget godt. Hvordan kan jeg nå derhen, at jeg siger: Når du ser noget ufuldkomment, skyldes det, at du ikke er kommet så langt, at du indser det fuldkomne også i dette ufuldkomne. Hvor man ser noget ondt, skal man se ind i egen sjæl og spørge sig selv: Hvad kommer det af, at jeg – her, hvor jeg møder det onde – ikke er nået frem til at erkende det gode i det onde?”

*Fra Rudolf Steiners selvbiografi.*